

کتاب های مصور چاپ سنگی*

Marzolph, Ulrich.
Narrative illustration in Persian Lithographed Books.
Leiden; Boston; Koln: Brill, 2001, 302+7pp.
ISBN 90 - 04 - 12100 - 5

در بخش چهارم ویژگی های منحصر به فرد نقاشی های چاپ سنگی از چند جنبه مورد بررسی قرار می گیرد. کاری بسیار ظریف و دقیق درباره نقاشی ها که موضوع مناسبی برای تحقیق سایر پژوهشگران علاقه مند محسوب می شود.

۱) جنبه های فنی

- ۱-۱. مقایسه تکنیک های رسم و چاپ نقاشی ها و کتاب های چاپ سنگی؛
  - ۱-۲. وضعیت و شکل کاغذ کتاب ها؛
  - ۱-۳. بحث سانسور نقاشی هادر کتاب ها.
- ۲) طرح های نقاشی ها
- ۳) جنبه های تصویرنگاری

- ۱-۳. موضوع قابلیت نقاشی ها در بازسازی متن و داستان برای درک بیشتر خوانندگان؛
- ۲-۳. الگوها (کلیشه ها) ی رایج در نقاشی ها؛
- ۳-۳. به تصویر کشیدن ویژگی های فرهنگ مادی از درون نقاشی ها؛
- ۴-۳. وجود تصویرهای غیر مرتب با داستان (مانند نقاشی چهره مؤلف کتاب). در بخش پایانی نیز به روند حضور نقاشی های کتاب های چاپ سنگی در دوره های بعدی می پردازد و اینکه چگونه ناشران پس از پایان دوره صنعت چاپ سنگی در دوره های بعد، از شکل و حالت نقاشی های چاپ سنگی در داستان های عاشقانه و شعرها و یا به شکل پوسترها و آگهی های تبلیغاتی استفاده کرده اند.

مارزولف در همین بخش خاطر نشان می سازد که نقاشی های چاپ سنگی نسبت به دیگر شکل های هنر ایران مفاهیم واقعی (قابل مشاهده) عامه مردم را به شکل مؤثری نشان می دهد و می توان عناصر نقاشی های چاپ سنگی باقیمانده از دوره قاجار را اسناد فرهنگ مادی و مفاهیم عامیانه آن عصر دانست.

سید امیر حسین آقاپور

دانشکده خیر، خیرگزاری جمهوری اسلامی ایران

*دستیاب شدن کتاب، به لطف خانم اکرم مسعودی.

توصیفی از نقاشی ها و فهرست کتاب های مصور چاپ سنگی مورد استفاده ارائه می شود. حجم مواد خام مورد مطالعه گواهی بر گستردگی ودقت و جامعیت مباحث بررسی شده در این کتاب درباره نقاشی های چاپ سنگی و به طور کلی چاپ سنگی در ایران است. مؤلف در این کتاب با بررسی بیش از ۱۸۰ عنوان کتاب و مقاله در این باره در مقدمه به معرفی آثار کسانی که در مورد کتاب های چاپ سنگی تحقیقی انجام داده اند می پردازد و به نوعی وضعیت پژوهش ها و تحقیق های انجام شده تاکنون را مشخص می کند. سپس به بیان تاریخچه صنعت چاپ و چاپ سنگی و مقایسه آثار سایر محققان در این باره و نیز نقاشی های کتاب های نخستین چاپ سنگی می پردازد. در پی آن کتابخانه های دارای کتاب های چاپ سنگی در شهرهای مختلف ایران و کشورهای اروپایی و آمریکا و چگونگی وضعیت نگهداری در آن مکان ها را مورد بررسی قرار می دهد. در بخش دوم، مؤلف پس از بیان تاریخچه کتاب های مصور چاپ سنگی در ایران با دسته بندی موضوعی، نقاشی های چاپ سنگی را به سه دسته:

- ۱) نقاشی های سنتی و باستانی ایران؛
- ۲) نقاشی های مذهبی؛
- ۳) نقاشی های عاشقانه، شاعرانه و حکایت های عامیانه تقسیم می کند و توضیحات کوتاه و کلی از آنها ارائه می دهد. در بخش سوم به معرفی نسبی و جامعی از نقاشان کتاب های چاپ سنگی و تاریخ به تصویر کشیدن نقاشی های ایشان در کتاب های چاپ سنگی می پردازد. کاری که تاکنون به این دقت انجام نگرفته بود.

این اثر تحقیقی بنیادین و مهم درباره گوشه ای از فرهنگ ناشناخته ایران زمین، نقاشی های کتاب های چاپ سنگی است و جلد شصتم از مجموعه کارهای تحقیقاتی مؤسسه "Hand book of Oriental Studies" (بخش اول شرق نزدیک و میانه) محسوب می شود. گویا این مرکز بیش از بیست سال است که به کار تحقیق و پژوهش درباره فولکلور (باورهای عامیانه) در سطح جهان مشغول است. نویسنده این اثر اولریخ مارزولف است وی در این تحقیق به یکی از دوره های اسلامی، کتاب های مصور چاپ سنگی قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم / سیزدهم و چهاردهم (دوره قاجاریه)، پرداخته است. معرفی تاریخ نقاشی به ویژه نقاشی چاپ سنگی در ایران و منابع منتشر شده در این باره تاکنون، مطالعه عناصر اساسی کتاب های مصور چاپ سنگی و همچنین نقاشان فعال در این عرصه و نیز جنبه های مرتبط با حوزه های ویژه هنر از جمله ویژگی های این پژوهش می باشد.

مؤلف در این کتاب ۱۱۶ عنوان کتاب مصور چاپ سنگی و ۳۵۱ جلد (با احتساب ویرایش و چاپ های متفاوت آنها)، موجود در ۳۴ کتابخانه ایران و جهان (۹ کتابخانه در ایران و ۲۴ کتابخانه در خارج از ایران و نیز مجموعه های شخصی) را مورد بررسی قرار می دهد. وی از میان ۱۰۷۰۰۰ قطعه نقاشی گردآوری شده از میان این کتاب ها ۴۵۴ قطعه نقاشی را از ۴۶ نقاش برگزیده است و ۱۵۰ صفحه از کتاب را به این تصاویر اختصاص داده است. در پایان کتاب نیز فهرستی از کاتبان، ناشران، چاپخانه داران و نیز فهرستی